

умов для вивчення учнями власних ресурсів та ресурсів середовища проживання, вироблення власної ефективною стратегії здоров'язбережувальної/підтримувальної поведінки за екстремальних ситуацій, забезпечення рефлексії індивідуального стилю діяльності в різних ролях (виконавець – керівник – творець), ознайомлення учнів з інструментами корекції власної поведінки та набування нових навичок для розкриття власної самості³; ⁴. Конкретизація ідеї передбачається через такі ключові поняття (у всебічному тлумаченні їх): «безпека», «людина», «життя», «екосистема», «домогосподарство», «економіка», «екологічно-ощадливе природокористування», «економічна раціональність», «екологічна доцільність» тощо.

Залучення учнів до дослідницької діяльності розкриє зміст цих понять та сприятиме досягненню суспільно ціннісного результату, а саме: збереження біорізноманіття нашого спільного середовища існування на основі усвідомлених екологічно ціннісних норм індивідуальної і колективної поведінки.

Водночас, важливо створити законодавчі умови для надавання автономії педагогічним колективам у визначенні власної моделі профільного навчання за еколого-економічним спрямуванням, що сприятиме реалізації методичного потенціалу педагогічних працівників.

¹ Конституція України. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1996. № 30, ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>

² Вішнікіна Л. П. *Методична система формування предметної компетентності з географії в учнів основної школи* : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.02. Київ, 2018. 32 с.

³ Александрова Л. А. Субъективная витальность как личностный ресурс. *Психологические исследования* : электронный научный журнал. 2011. № 3 (17). URL: <http://psystudy.ru/num/2011n3-17/492-aleksandrova17.html>

⁴ Толочек В. А. Проблема индивидуального стиля деятельности в психологи: прошлое, настоящее и будущее. *Вестник Московского университета*. 2010. № 2. С. 43–51. Сер. 14: Психология. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/problema-individualnogo-stilya-devyatelnosti-v-psihologii-proshloe-nastoyashee-i-budushee>

ПОТЕНЦІАЛ ФІЛОСОФІЇ ТА РЕЛІГІЄЗНАВСТВА В ЛІЦЕЯХ УКРАЇНИ

Кришмарел Вікторія,

*кандидат філософських наук, старший науковий співробітник
відділу суспільствознавчої освіти Інституту педагогіки
НАІН України, м. Київ, Україна*

В умовах реформування освіти в цілому та переходу до Нової української школи зокрема все більшої актуальності набуває формування наскрізних компетентностей, пов'язаних із мисленням, самоідентифікацією, активною громадянською позицією тощо. Зважаючи на посилення уваги до критичного мислення, вважаємо, що його потенціал можна і варто розглядати саме з позицій наскрізності навчання філософії, в тому числі з особливими можливостями, які надають аспекти релігієзнавства в циклі суспільствознавчих предметів.

Навчання філософії в школі можна розглядати методологічно на основі двох підходів: як навчання історії філософії (і тоді здебільшого потребує окремого предмета) та як навчання філософуванню (що дає змогу використовувати можливості наскрізного навчання). В будь-якому разі такий складник освіти в ліцеї має спрямування на формування вдумливого мислення, навичок аналізу, синтезу та оцінки інформації, позицій, аргументації. Окрім того, відбувається формування навички пошуку та роботи з різними джерелами. Саме це забезпечує в подальшому реалізацію людиною усвідомленої позиції у будь-яких сферах життя.

Необхідність такого навчання філософії в школі засвідчує досвід його впровадження у більшості країн Європи, Північної Америки, КНР, Південної Кореї, Австралії. Дослідження стверджують, що із впровадженням філософії для дітей рівень успішності з інших предметів зростає до 30 %. Отже, актуальність упровадження не викликає суперечностей, методологічні питання ж нараз є щодо критеріїв оцінювання та методів навчання.

Зважаючи на наявний інтерес та затребуваність навчання критичного мислення, розглядаємо його як базис для наскрізного навчання філософії (адже це такі типи мислення, понятійні поля яких збігаються в основних називальних операціях – аналіз, синтез, оцінювання). Окрім того, таке навчання відповідає реформам в освіті України, а саме: впровадженню компетентнісного підходу; НУШ (в контексті того, що випускник має бути цілісною особистістю, усебічно розвиненим, здатним до критичного мислення і приймати відповідальні рішення, поважати гідність і права людини); навчання громадянській освіті (як наскрізна компетентність, ефективне формування якої може бути тільки шляхом активізації, а отже, – через навчання філософії).

Також звернемо увагу на те, що в сучасному контексті запровадження компетентнісного підходу оволодіння зазначеними мисленнєвими навичками співвідноситься з п'ятьма з дванадцяти компетентностей, перелічених в Законі України «Про освіту» (вільне володіння державною мовою; здатність спілкуватися рідною (у разі відмінності від державної) та іноземними мовами; інформаційно-комунікаційна компетентність; громадянські та соціальні компетентності, пов'язані з ідеями демократії, справедливості, рівності, прав людини, добробутом та здоровим способом життя; культурна компетентність). На основі цього доходимо висновку, що навчання філософії в школі сприятиме реалізації державної політики у сфері загальної освіти.

При цьому навчання філософії розуміємо як становлення навичок, пов'язаних із вдумливим мисленням, вмінням аналізувати, синтезувати та оцінювати інформацію, позиції, аргументацію, що в перспективі сприятиме реалізації людиною усвідомленої власної позиції у будь-яких сферах життя – від громадсько-політичних до культурно-особистісних. Окрім того, відбувається практична підготовка учнів до представлення та аргументованого відстоювання власної думки, формується ефективна форма її подачі. Завдяки цьому можна стверджувати, що відбувається не просто обмежена часом уроку активізація мислення, а систематизована та пролонгована усвідомлена інтелектуальна діяльність.

Зважаючи на викладені позиції, які в цілому демонструють розуміння місця та ролі філософії у загальноосвітньому процесі, переконуємося, що на сьогодні навчання філософії є корисним для учнів, адже реалізується в подальшому професійному, соціальному, особистому житті. Також важливим чинником є те, що навчання філософії є практично унікальним, у межах загальноосвітнього процесу, шляхом пошуку відповідей на смисложиттєві питання, які є основою формування ціннісного горизонту особистості.

Як зазначає Дж. Тейлор, «якщо ми хочемо, щоб наші учні були більш глибокими мислителями, нам потрібно давати їм час подумати, і свободу обрати їхні власні питання для обмірковування». Це можна розглядати як базисну умову, яка дає змогу вводити аспекти навчання філософії наскрізно. Ефективним воно буде при дотриманні таких методичних умов: запитання як основний метод роботи з учнями; надання учням можливості висловити та розвинути свою думку; використання інтерактивних методів навчання; високий рівень підготовки вчителя.

Звертаючи увагу на потенціал навчання філософії саме через релігієзнавчий складник суспільствознавчого циклу загальної освіти, виходимо з наступного:

– при співставленні даних ЮНЕСКО щодо навчання філософії в школах світу 2007 р. та даних PISA 2015 р. можна побачити, що високі показники учнів у різних предметах спостерігаються саме в тих країнах, де є й високий показник навчання філософії;

– суспільствознавчі предмети передбачають роботу з текстовими (документи, свідчення, авторські і художні тексти тощо), візуальними (фото, репродукції, графіки, діаграми, таблиці тощо), відео джерелами, що потребують осмислення учнями, а не лише засвоєння інформації;

– опрацювання учнями запитань та завдань/досліджень, які відповідають вищим щаблям таксономії Б. Блума (аналізу, синтезу, оцінці), передбачає формування в них здатностей до осмисленого прочитання, вміння аргументувати, обґрунтованого викладу думок у письмовій формі, ораторських здібностей, що в цілому відповідає результатам навчання філософії;

– виділення окремого предмета (критичного мислення/філософії тощо) як інваріативу наразі не є актуальним в умовах реформування освітньої системи України, тому пріоритетною є саме наскрізність формування зазначених компетентностей;

– релігієзнавчі аспекти в суспільствознавчому циклі дають змогу впроваджувати зазначене завдяки тому, що:

- є актуальними з огляду на полірелігійність українського суспільства,
- мають значний потенціал багатовекторності осмислення (соціальний, документальний, філософський, мистецький аспекти тощо),
- зазвичай не достатньо висвітлені в навчальних матеріалах, тому потребують додаткового дослідження учнями (пошук, осмислення, презентація та рефлексія),
- загалом окреслені в програмових вимогах, але залишаються поза фокусною увагою на фоні політико-військового складника.

Виходячи з викладеного, можна стверджувати, що впровадження навчання філософії через релігієзнавство в загальній освіті дає змогу досягнути: плюралізму, позарелігійних шляхів етичної освіти, громадянської освіти як частини циклу суспільствознавчого навчання.

ЯКІСТЬ ІСТОРИЧНОЇ ОСВІТИ ЯК ПОКАЗНИК КОМПЕТЕНТІСНО ОРІЄНТОВАНОГО НАВЧАННЯ ІСТОРІЇ СТАРШОКЛАСНИКІВ

Малієнко Юлія,

кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник, старший науковий співробітник відділу суспільствознавчої освіти Інституту педагогіки НАПН України, м. Київ, Україна

Модернізація освіти початку ХХІ ст. зумовлює переорієнтацію навчального процесу на формування в учнів якостей, необхідних для застосування здобутих знань, набутих умінь, мотивацій, способів діяльності для успішного розв'язання проблем у навчанні та житті. Саме тому пріоритетного значення набуває компетентизація освіти – процес формування в учнів ключових і предметних компетентностей.

У зв'язку з цим закцентуємо увагу на двох аспектах, пов'язаних із компетентнісним поступом української педагогіки. Перший – необхідність розуміння усіма учасниками освітнього процесу предметних компетентностей як основних показників якості освіти учнів; другий – потреба у динамічному реагуванні педагогічної науки на виклики власне компетентнісного підходу до навчання історії.

Ключовими дефініціями нашого дослідження є два взаємопов'язаних поняття: «якість освіти» і «компетентісно орієнтоване навчання історії». Останнє ми розглядаємо під кутом зору його основного показника – предметної історичної компетентності. Зрозуміло, що обидва поняття і багатозначні, і вже мають розгалужений поняттєво-категоріальний апарат. Але, зважаючи на формат тез, обмежимося лише їх короткими тлумаченнями. Якість освіти – комплекс характеристик освітнього процесу, що визначають послідовне та практично ефективне формування компетентності¹. У контексті нашого дослідження – це сукупність взаємопов'язаних якостей старшокласників: знань, умінь, способів діяльності, ставлень, набутих ними у процесі дослідження історії ХХ – початку ХХІ ст., відповідно до запланованих цілей навчання і виховання, змісту предметної історичної компетентності.

Комплексним показником рівня якості історичної освіти є предметна історична компетентність – здатність учнів пізнавати минуле, заснована на знаннях, ціннісних орієнтирах і досвіді, набутих у процесі навчання².

Характеризуючи сутнісні ознаки предметної історичної компетентності, варто пам'ятати, що вони постійно змінюються (зі зміною світу, зміною вимог до «успішного дорослого»); мають діяльнісний характер узагальнених умінь у поєднанні з предметними уміннями і знаннями в конкретних галузях (ситуаціях); виявляються в умінні здійснювати вибір, виходячи з адекватної оцінки себе в конкретній ситуації; пов'язані з мо-